

PŘEDMLUVA

Jedním ze základních postulátů moderní politiky vzdělávání je snaha, aby se jednotlivé země poučovaly od jiných z pozitivních vlastností jejich vzdělávacích systémů. K tomu účelu slouží popisy a analýzy školství a vzdělávání zejména těch zemí, které dosahují excelentních výsledků v ekonomice, ve vědách a v jiných sektorech života společnosti. Je nepochybné, že Spojené státy americké jsou pro Českou republiku jednou ze zemí s vynikající úrovní v mnoha ohledech. Proto je zarážející, že zájem českých odborníků o školství a vzdělávání v USA je velmi chabý.

Je skutečně překvapivé, že za 30 let svobody a demokracie po roce 1989 nebyla v českém prostředí vytvořena žádná monografie, která by systematicky a komplexně popisovala a objasňovala, jak funguje školství a vzdělávání v USA.¹ Ve srovnání s tím během pouhých dvaceti let první Československé republiky (1918–1938) vzniklo pět fundovaných knižních monografií (a řada dalších dílčích monografií a časopiseckých publikací) o americkém školství a vzdělávání, které byly vytvořeny českými odborníky, většinou na základě jejich studijních pobytů v USA. Tento rozdíl mezi oběma obdobími je vskutku enormní a pro současnou dobu nepochopitelný.

Tuto knihu jsem zpracoval s cílem zaplnit mezeru v našem poznání, pokud jde o USA. Usiloval jsem o to, aby byl pro pedagogické odborníky, pro učitele všech druhů škol, pro studenty pedagogických a sociálně vědních oborů i pro širší veřejnost k dispozici systematický obraz o americkém školství a vzdělávání, s respektováním těchto zásad:

- Popis amerického vzdělávání musí být **komplexní**, tj. zahrnující všechny složky školství od vzdělávání předškolních dětí až ke vzdělávání na univerzitách, včetně alternativních škol, vzdělávání mládeže se speciálními potřebami, vzdělávání dospělých či učňovské profesní přípravy. Kromě toho musí být vysvětleno nejen klasické primární, sekundární a terciární školství, ale i související záležitosti vzdělávacího

---

¹ Jedinou výjimkou je publikace o vysokém školství v USA (H. Ripková, 2006), která se ale jinými složkami amerického vzdělávacího systému nezabývá.

systemu jako je např. profesní příprava učitelů nebo výsledky amerického školství.

- K tomuto popisu jsem přistupoval z pozice **kulturně historické explanace**, to znamená s objasněním historického vývoje amerického školství, jeho současných politických determinant, sociodemografické struktury americké populace (včetně etnických a rasových diferencí) a vlastností národní kultury (mentality) Američanů.
- Faktografická základna výkladu vychází z **několika zdrojů informací**: Především je to široká oblast amerických výzkumných publikací (tištěných a elektronických), včetně mnoha statistických přehledů o americkém školství a jeho výsledcích, které jsou pro USA typickým vyjádřením snahy cokoliv kvantitativně poměřovat.
- Druhým poznatkovým zdrojem byly mé dva studijní **výjezdy do USA**, i když jen krátkodobé a omezené na východní a středovýchodní oblasti USA. I tak mi poskytly příležitost k užitečným debatám s mnoha americkými odborníky, k návštěvám některých univerzit a prohlídce některých elementárních a středních škol. Nezávisle na tom jsem vedl pro mě užitečnou odbornou korespondenci s některými americkými psychology, psycholingvisty a pedagogy již od 80. let minulého století. Byli to např. James Wertch, Jere E. Brophy, Don Davies, Dan Slobin, Sally Kilgore, Josef Brožek aj., jimž také vděčím za některé věnované mi publikace.
- Jako důležitý zdroj poznatků jsem do knihy zařadil také **subjektivní výpovědi** několika českých studentek a studentů, kteří reflektují své zážitky a zkušenosti z amerického školství. Domnívám se, že tyto osobní výpovědi svou autentičností mohou doplňovat objektivní fakta a data uváděná v mém výkladu.

Čtenář tohoto textu shledá, že školství a vzdělávání v USA má nejen některé obdivuhodné rysy a výsledky, ale také že se potýká s mnoha vážnými problémy, které jsou většinou dlouhodobého charakteru a nesnadno překonatelné – jako je např. nízká úroveň vzdělanosti a vzdělavatelnosti některých skupin populace nebo rasové rozdíly ve vzdělávání. Jako sympatické se mi jeví to, že Američané o těchto problémech otevřeně mluví, staví se k nim odhodlaně čelem, i když možná někdy (viděno českýma či vůbec evropskýma očima) až s naivním odhodláním nedoceňujícím tvrdou realitu.

Rozhodně je pozitivním rysem americké národní kultury to, jak se její příslušníci většinou optimisticky dívají na budoucí vývoj svého vzdělávacího systému a vytrvale usilují o zlepšování jeho současného stavu.

Hluboce zakotvená idea demokratického vzdělávání a svobodné volby příležitostí k vzdělávání pro všechny mladé lidi i dospělé v USA je právě jedním z těch principů, jenž v českém prostředí stojí za pozornost.

* * *

Usiloval jsem o to, aby text této knihy kriticky posoudili kompetentní odborníci. Jsem vděčný paní RNDr. Haně Ripkové, Ph.D. (ředitelce Fulbrightovy komise v Praze) a panu PhDr. Kryštofu Kozákovi, Ph.D. (Katedra severoamerických studií FSV UK), kteří text posoudili a poskytli k němu některé připomínky.

Praha, červen 2020

J. P.

1. HISTORICKÝ VZNIK A VÝVOJ AMERICKÉHO ŠKOLSTVÍ

Jak bylo zdůrazněno v Předmluvě, v této knize je problematika amerického školství a vzdělávání objasňována v historicko-kulturním kontextu. Chceme-li adekvátně poznat současný vzdělávací systém v USA, jeho charakter, specifčnosti, přednosti a problémy, musíme jej chápat jako podmíněný celkovým historickým vývojem země. Proto v této úvodní kapitole nejprve popíšeme situaci, v níž se začaly utvářet dějiny USA od jejich počátků před 400 lety.² V následujícím výkladu pak ukážeme, jak v tomto historickém kontextu vznikalo a vyvíjelo se americké školství.

Výchozím mezníkem amerických dějin je samozřejmě **objevení Nového světa Evropany**. Po průzkumných cestách Vikingů v 10.–11. století, kteří první přistáli na pobřeží Severní Ameriky, došlo k faktickému objevení Ameriky až koncem 15. století. Když Kryštof Kolumbus v roce 1492 poprvé přistál na území amerického kontinentu, začal se rozvíjet tvrdý boj několika evropských států o uchvácení co největšího území nového světa. Evropským dobyvatelům se zdálo, že objevený ráj s nekonečnými rozlohami jim prostě patří jako dar od Boha. Nastávalo **období kolonizace**, v němž k nejagresivnějším mocnostem patřili Španělé, Britové, Francouzi, Nizozemci, Portugalci.

1.1 Geografické a demografické prostředí

Na území dnešních Spojených států amerických se během 16. století usídlili nejprve Nizozemci, kteří založili kolem roku 1610 osadu a u ní vybudovali pevnost nazývanou *Nieuw Amsterdam*. Ta byla později jako město pod vládou Angličanů přejmenována na *New York*. Mezi kolonizačními mocnostmi byli nejúspěšnější Britové, kteří se postupně zmocňovali rozsáhlých teritorií na východním pobřeží dnešních USA a během 17. a 18. století postupovali do vnitrozemí směrem na západ. Přitom v bojích dokázali porážet své soupeře – Francouze a Španěly, které postupně vytlačili z celého území Severní Ameriky (kromě frankofonní kanadské provincie Québec).

² Popis historie USA je podrobněji vyložen v historiografických publikacích, o něž se opíráme: Heideking, Mauch (2012); Maurois (1966); Reese, Rury (2012) aj.

Země vyrůstala velice rychle. Téměř prázdná pevnina, žijící sotva půl milionu indiánů, byla během jediného století zalidněna jinou pevninou – Evropou. Ještě koncem 18. století byla Severní Amerika velmi málo zalidněným teritoriem: V roce 1790 měly Spojené státy čtyři miliony obyvatel, z toho čtvrtinu tvořili černí otroci. Ale v roce 1840 to bylo již 17 milionů obyvatel a v roce 1880 již 30 milionů, v důsledku přirozeného přírůstku a přistěhovalectví (Maurois, 1966)

Původní britská imigrace byla nejmohutnější na území *Nové Anglie (New England)*, které zahrnovalo obce a vznikající první města v pobřežním pásmu od New Yorku až na sever ke kanadské hranici. Síla anglického osídlení zmohutněla natolik, že se radikální složky kolonistů pokoušely o osamostatnění z područí britského impéria. Toto úsilí vyvrcholilo po vojenských srážkách vyhlášením **Deklarace nezávislosti** 4. července 1776, což se považuje za den oficiálního vzniku Spojených států amerických. Ve válečných střetech s vojsky britského krále získali Američané faktickou nezávislost na své původní mateřské zemi.

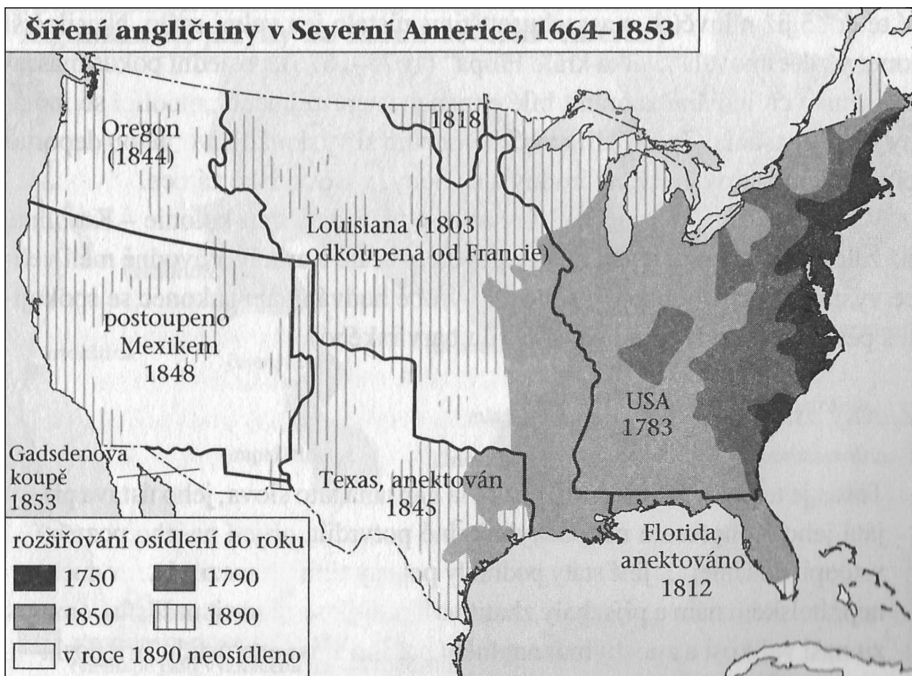
Všechny tyto děje byly doprovázeny souběžně důležitými okolnostmi demografickými a ekonomickými, které se promítají až do kultury a vzdělávání v současných USA. Od počátku kolonizace působily na formující se kulturu a jako kontext vznikajícího školství tyto hlavní determinanty:

- Etnická variabilita populačního substrátu.
  - Vyhlazování původního obyvatelstva – indiánů.
  - Transfer černochů z Afriky a zavedení režimu otroctví.
  - Náboženská rozmanitost imigrantů.
-
- Zásadní skutečností byla značná **etnická a jazyková rozmanitost** populace, která se utvářela ve vznikajících USA. Kromě dominantního zastoupení Angličanů a Skotů přicházeli do Ameriky v průběhu 17.–19. století početné skupiny Němců, Irů, Švédů, Italů, Slovanů (Rusové, Poláci, Ukrajinci a také Češi a Slováci) a dalších etnik. V tomto mísení etnik, kultur a jazyků – označovaném jako *melting pot (tavící kotel)* – se nejvíce prosadil anglosaský živel, jeho jazyk (angličtina), náboženství (protestantské) a právní systém. To se plně projevilo i v zakládaném školství a charakteru vzdělávání.

Ještě v prvních desetiletích 17. století nebyla dominantní role angličtiny a anglické kultury upevněna. Východní pobřeží od New Foundlandu na severu po Karolinu na jihu bylo zabydleno několika evropskými národy – Francouzi, Holanďany, Španěly – takže anglické osídlení nebylo souvislé, a tedy ani komunikace v angličtině. Podle některých historiků se angličtí osadníci odlišovali od zmíněných jiných evropských přistěhovalců tím, že jim nešlo hlavně o zlato či koření, nýbrž

hlavně o půdu. Proto také pro Angličany usídlené v zemědělských obcích východního pobřeží představovali větší hrozbu jiní Evropané než domorodé obyvatelstvo.

Zároveň s tím, jak rostla expanze původních anglických kolonií směrem na západ, sílilo i postavení angličtiny jako komunikačního jazyka osídlenců přicházejících z různých zemí. Roku 1783, necelá dvě století po založení první anglické kolonie, se stala **angličtina úředním jazykem** celého východního pobřeží Severní Ameriky (Ostler, 2007). S postupně se rozšiřujícím územím USA (viz mapku na s. 15) se do roku 1890 angličtina stala hovorovým jazykem na území větším než 9 milionů kilometrů čtverečních, od Atlantického oceánu až k Tichému oceánu. Jak se dá vysvětlit toto mohutné rozšíření angličtiny?

(1) Příčiny rozšíření angličtiny jako komunikačního jazyka v Severní Americe

Vznik a vývoj americké národní kultury a amerického školství je pevně spjat s postavením jazyka nově se formujícího národa. Rozšíření angličtiny z jazyka původně nevelké populace přistěhovalců z Anglie a Skotska na komunikační prostředek obrovského území USA je stále předmětem

spekulací historiků, lingvistů, etnologů a jiných odborníků. Nejrealističtější objasnění expanze angličtiny podává britský lingvista **Nicholas Ostler**, a to v rozsáhlé monografii o jazykových dějinách světa (2005, v českém překladu Ostler, 2007).

Tento odborník vysvětluje rozšíření angličtiny v Americe z ekonomických a demografických podmínek. Při původním osídlování Ameriky byla angličtina jen jedním z jazyků používaných jednotlivými skupinami přistěhovalců. Avšak mezi prvními kolonisty z Evropy byli Angličané nejpočetnější skupinou. Po příjezdu zjistili, že je v Novém světě čeká spousta úrodné, dostupné, ale neobdělané půdy. Kolonie si postupně získávaly pověst bohaté země a emigrace byla čím dál tím lákavější pro mnohé obyvatele Británie žijící v neutěšených ekonomických podmínkách.

Právě plošný rozmach zemědělství sehrál hlavní roli při šíření bílých osadníků. Umožnil jim životně důležitou věc: zakládat a vychovávat početné rodiny, mnohem větší, než jaké potřebovali k prosté náhradě generací. Přebytkem opět zaměřili na západ. Populace Nové Anglie se za pouhé dvě generace v letech 1650–1700 zečtyřnásobila. Tento vývoj pokračoval po další tři století.

Pro jazyk byla rozhodující první polovina tohoto období, kdy téměř všichni imigranti připlouvali z britských ostrovů. V 17. století se jednalo o zhruba 220 000 lidí a v 18. století možná o dvojnásobek. Rozhodující vliv tak měli první příchozí: drtivá většina z nich přicházela z Británie nebo z Irska a mluvila anglicky. (Ostler, 2007).

Avšak angličtina neměla ihned dominantní postavení. Ještě v roce 1820 byli mluvčí angličtiny mezi přistěhovalci v menšině, představovali 43 % populace. Někteří mimobritští přistěhovalci vytvářeli na různých místech komunity s vlastním jazykem. Podle Ostlera to byla především němčina, kterou mluvili imigranti zejména ve Virginii. Ti v roce 1794 podali žádost do Sněmovny reprezentantů, aby zákony byly překládány do německého jazyka. Žádost byla ovšem zamítnuta a dnes i Američané německého původu používají angličtinu jako svůj jazyk.

Jiná situace se vyvinula ve vztahu angličtiny a španělštiny. Když byla ke Spojeným státům v 19. století připojena rozsáhlá území Texasu, Floridy, Kalifornie, jež byla původně ovládnuta Španěly, začlenila se do americké populace početná etnická skupina španělsky mluvících obyvatel. Toto hispánské etnikum je dnes silně zastoupeno na území devíti států a zachovalo si španělštinu jako svůj první jazyk vedle druhé angličtiny. Hispanoameričané jsou v USA nejpočetnější jazykovou menšinou (více než 16 % populace), jejíž vliv stále sílí.

- Druhým historickým faktorem, který ovlivnil vývoj americké společnosti a zároveň i školství, bylo **vyhlazování původních obyvatel – indiánů**. Během koloniálního období docházelo k četným bojům bělochů s domorodým obyvatelstvem, které bylo navíc decimováno chorobami zanesenými do Ameriky Evropany. Jednalo se o největší demografickou katastrofu v historii amerického kontinentu. Tato skutečnost zůstávala až do 60. let 20. století na okraji historických úvah. Uplatňovalo se mínění o „barbarských“ indiánech a statečných bělošských osadnících přinášejících domorodcům vyšší kulturu. Historiografové J. Heideking a Ch. Mauch, autoři *Dějiny USA* (české vyd. 2012), tuto osudnou záležitost charakterizují konkrétními daty:

Největší zásah to znamenalo pro domorodce, kteří byli vydáni všanc novým přivezeným nemocem. Jejich etnika byla často od prvního kontaktu decimována nemocemi a později oslabena, či nezřídka zcela vyhlazena válkami, odsuny, hladomory a alkoholismem. Na hranici anglického osídlení, kde byla poptávka po nových územích největší, měly příležitostné misijní civilizační pokusy ještě menší úspěch než v oblastech španělského a francouzského vlivu. Zde se během koloniální éry započala demografická katastrofa, kterou pro původní obyvatelé objevení Ameriky znamenalo.

Počet původních obyvatel můžeme dnes jen odhadovat, ale po výzkumech posledních let se takové odhady zřetelně navýšily. Odhady do Kolumbova příjezdu kolísají mezi 5 a 12,5 milionu domorodců na území USA a Kanady. Jako pravidlo platí, že počet domorodých Američanů se během jednoho století po prvním kontaktu s Evropany snížil o přibližně 90 %. Například pokud kolem roku 1570 v době prvních kolonizačních pokusů žily na pevninském břehu východně od Mississippi 3 miliony indiánů, bylo jich roku 1670 již jen 300 000. (s. 16–17)

Postoj bělošských přistěhovalců k domorodým obyvatelům byl značně negativní. Indiáni byli považováni za nepřátele s mnoha odpudivými vlastnostmi, což přispívalo k obhajobě systematického decimování indiánských kmenů. To se samozřejmě odráželo i v morálce bělošských uchvatitelů, a tím i v rodinné a školní výchově dětí.

- Souběžně s likvidací indiánů probíhala jiná demografická tragedie – **transfer černochů z Afriky a jejich otroctví**. V americké historiografii se uvádí, že hlavní příčinou zavlékání Afričanů do Ameriky byly ekonomické faktory: Rozšiřující se plantáže produkující rýži, kukuřici a později bavlnu a tabák vyžadovaly nové pracovní síly, kterých se mezi bělochy nedostávalo. Toho se chopili ziskuchtiví lovci lidí hlavně ze Španělska a Portugalska, začali lovit černochy v zemích západní Afriky a v nelidských podmínkách je dopravovali do Severní a Jižní

Ameriky. Deportace černochů do britských kolonií v Americe probíhala v největší míře koncem 17. století. Tehdy se také „zákonnou cestou“ zavádělo otroctví, ačkoliv v právním řadu Anglie instituce otroctví neexistovala.

Je dostatečně známo, jak krutý byl životní osud černošských otroků v Americe. Jejich počet poměrně rychle narůstal, nejen deportacemi z Afriky, ale také přirozenými přírůstky v populaci černochů. Samozřejmě docházelo také k **míšení ras**, bělochů a černochů, což dalo vznik populačním skupinám míšenců. Historiografické prameny udávají, že kolem roku 1770 činil počet otroků přibližně již 500 000 osob z celkového počtu 3 milionů obyvatel v třinácti koloniích, které se zanedlouho deklarovaly jako Spojené státy americké.³ Teprve po ukončení občanské války Severu proti Jihu (po roce 1865) bylo dodatkem k ústavě otroctví zrušeno. Ovšem nikoliv v myslích všech bílých Američanů, u nichž rasová nadřazenost dlouho přetrvávala a zčásti trvá dodnes.

Tato okolnost se samozřejmě projevila ve vývoji amerického školství, v němž černošská mládež dlouho neměla přístup (stejně jako indiáni) do škol zakládaných jen pro bělochy (viz níže).

- Konečně čtvrtou historickou dimenzí kulturního kontextu, v němž vznikalo americké školství, byla **náboženská situace**. Obyvatelé osad v Nové Anglii byli – jako většinou jiní britští přistěhovalci – věřící protestantské (luteránské) církve. Podobně také přistěhovalci ze severního Německa, ze Skandinávie a Nizozemska byli luteráni. Avšak uvnitř obyvatelstva protestantského náboženství byli také stoupenci radikálnějšího směru – kalvinisti, vycházející z učení reformátora Jana Kalvína. V jižních koloniích byla nejvlivnější jiná odnož protestantismu – anglikánská církev, přijatá za oficiální náboženství. Vedle toho s přistěhovalci z Rakouska-Uherska, Polska, Itálie a jižního Německa přicházeli do Ameriky věřící římsko-katolické církve. Z východní Evropy se přesídlovali také židé a pravoslavní.

Největší sílu mezi přistěhovalci z Anglie měli puritáni. Do roku 1640 opustilo Anglii přes 20 000 puritánů, většinou celé rodiny, a usazovali se v oblasti Massachusettské zátoky. Později následovaly další vlny anglických, resp. skotských přistěhovalců. Jejich vliv v novém prostředí byl velký.

³ Dnes zaujímá populace Afroameričanů v USA přes 37 mil. obyvatel, tj. více než 12 % celkové populace.

Puritáni si byli vědomi své síly a usilovali o ekonomický úspěch, který brali jako znak Božího požehnání. Povědomí, že jsou předurčeni, přežilo koloniální dobu a tvoří dodnes jeden z nejdůležitějších elementů amerického sebepojetí a národní identity. (Heideking, Mauch, 2012, s. 23)

Takže náboženská variabilita ve vznikajících USA byla značná. Indiáni zůstávali přes snahy křesťanských misionářů většinou nedotčeni náboženstvím importovaným z Evropy. Naopak černoši byli postupně christianizováni, i když si zčásti zachovali některé prvky náboženství z původní vlasti v Africe.

Jak níže vysvětlujeme, církve (hlavně protestantské) měly na vznikající americké školství zásadní vliv. Mezi nimi – jako historická kuriozita – také **Moravští bratři** (*Moravian Brethren*, pokračovatelé Jednoty bratrské), kteří po svém odchodu z Čech žili nejprve v Sasku, později připluli do Ameriky a usadili se v osadě Bethlehem v Pensylvánii. Tam později zřídili první internátní střední školu pro dívky v USA.

Je u nás málo známo, že Moravští bratři působili velmi pozitivně i na jiných místech Severní Ameriky, hlavně na území Labradoru (dnes součást Kanady). Podle amerických pramenů zde zakládali první školy již v roce 1771. Pozoruhodné přitom je, že misionáři Moravských bratrů se naučili jazyk Inuitů a vyučovali křesťanské náboženství a základní gramotnost v jazyce původních obyvatel. Školy Moravských bratrů byly velmi dobře přijímány Inuity, takže kolem roku 1884 byla většina Inuitů na pobřeží Labradoru schopna číst a psát ve svém mateřském jazyce.

Zdroj: Darnel, Hoem (1996)

1.2 Zakládání školství v zemi, kde dosud žádné nebylo

Zakládání školství v USA je v dějinách vzdělávacích systémů ve světě skutečnou raritou. Když si uvědomíme terén, na jakém vznikalo – nová, rozsáhlá, skoro neobydlená země, a sociodemografickou situaci – směsice etnik, jazyků, náboženských orientací a imigrantů – lidí v různém stupni gramotných i negramotných. Z toho všeho je zřejmé, jak vskutku obtížným průkopnickým konáním muselo být zakládání prvních škol.

Vyostávala řada praktických problémů: Kde zřizovat první školy? Kdo má docházet do škol? Co se bude vyučovat? Jak zajistit vhodné učitele? Kdo bude školy financovat?